

Conf. univ. dr. MIHAIL UDROIU

Fișe de Drept penal
Partea generală
Teorie și cazuri practice

- Curs universitar -

Ediția 7

- revizuită și adăugită -

Editura C.H. Beck
București 2026

CUPRINS

Explicații despre structura fișelor	IX
Abrevieri	XXV
Fișa nr. 1. Legalitatea incriminării și a sancțiunilor penale.....	1
Fișa nr. 2. Aplicarea legii penale în timp. Reguli generale. Principiul activității legii penale.....	8
Fișa nr. 3. Abrogarea legii penale. Incidența și efectele dezincriminării.....	13
Fișa nr. 4. Neretroactivitatea și ultraactivitatea legii penale	23
Fișa nr. 5. Aplicarea legii penale mai favorabile până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive	26
Fișa nr. 6. Aplicarea legii penale mai favorabile ulterior pronunțării unei hotărâri judecătorești definitive	34
Fișa nr. 7. Aplicarea legii penale în spațiu.....	48
Fișa nr. 8. Infrațiunea și trăsăturile ei esențiale.....	60
Fișa nr. 9. Conținutul generic al infrațiunii	65
Fișa nr. 10. Conținutul constitutiv al infrațiunii	76
Fișa nr. 11. Cauzele justificative	93
Fișa nr. 12. Cauzele de neimputabilitate	110
Fișa nr. 13. Formele și fazele infrațiunii comise cu intenție.....	131
Fișa nr. 14. Unitatea naturală de infrațiune	147
Fișa nr. 15. Unitatea legală de infrațiune	155
Fișa nr. 16. Concursul de infrațiuni.....	173
Fișa nr. 17. Recidiva postcondamnatorie	188
Fișa nr. 18. Recidiva postexecutorie	200
Fișa nr. 19. Pluralitatea intermediară	209
Fișa nr. 20. Pluralitatea de făptuitori.....	217
Fișa nr. 21. Pedepsele principale	243
Fișa nr. 22. Pedepsele complementare	261
Fișa nr. 23. Pedapsa accesorie.....	273
Fișa nr. 24. Calculul duratei pedepsei.....	278
Fișa nr. 25. Individualizarea judiciară a pedepselor. Reguli generale	282

Fișa nr. 26. Circumstanțele atenuante	291
Fișa nr. 27. Circumstanțele agravante	303
Fișa nr. 28. Renunțarea la aplicarea pedepsei	310
Fișa nr. 29. Amânarea aplicării pedepsei	317
Fișa nr. 30. Suspendarea sub supraveghere a executării pedepsei.....	331
Fișa nr. 31. Liberarea condiționată	355
Fișa nr. 32. Măsurile de siguranță neprivative de patrimoniu	370
Fișa nr. 33. Măsurile de siguranță privative de patrimoniu.....	379
Fișa nr. 34. Răspunderea penală a minorilor. Măsurile educative neprivative de libertate	398
Fișa nr. 35. Răspunderea penală a minorilor. Măsurile educative privative de libertate.....	414
Fișa nr. 36. Regimul sancționator al pluralității de infracțiuni comise de minori	433
Fișa nr. 37. Cauze care înlătură răspunderea penală	437
Fișa nr. 38. Cauze care înlătură executarea pedepselor.....	460
Fișa nr. 39. Cauze care înlătură consecințele condamnării	473
Fișa nr. 40. Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală.....	482
Bibliografie generală	503

LEGALITATEA INCRIMINĂRII ȘI A SANCTIUNILOR PENALE

I. COMENTARIU INTRODUCATIV

Fiecare stat își configurează un sistem de valori și relații sociale protejate juridic (de pildă, viața, integritatea corporală, patrimoniul etc.), legea fiind, așa cum arăta Aristotel, o formă a ordinii sociale.

Legiuitorul (Parlamentul, sau cel delegat – Guvernul) are obligația pozitivă de a identifica cele mai grave încălcări ale valorilor protejate juridic și de a le stipula în legea penală împreună cu sancțiunile aplicabile, în funcție de politica penală a statului.

Uneori, obligația de incriminare rezultă din jurisprudența CtEDO (de pildă, în materia încălcărilor dreptului la viață ori a sclaviei) sau din actele obligatorii emise de instituțiile UE (de pildă, cele care decurg din directive) ori din importanța valorii sociale protejate constituțional.

Indiferent cât de gravă este încălcarea unor valori sociale din perspectiva victimei ori a societății, în absența unei norme de incriminare stipulate în lege, nu este posibilă sancționarea autorului încălcării, putându-se crea premisele formulării unei propuneri legislative care să conducă la incriminarea în viitor a acestor fapte.

În scopul asigurării cunoașterii faptelor sancționate drept infracțiuni, legile sau ordonanțele de urgență sunt publicate în Monitorul Oficial al României.

Pentru a fi respectate, legile trebuie să fie cât mai clare posibil. Astfel, *C. Beccaria* afirma: „Vreți să preveniți infracțiunile? Faceți ca legile să fie clare, simple și toată forța națiunii să fie concentrată pentru a le apăra”. Deopotrivă, legile trebuie să respecte exigențele constituționale, în acest sens Curtea Constituțională

arătând că: „dispozițiile constituționale nu au un caracter declarativ, ci constituie norme constituționale obligatorii pentru Parlament, care are îndatorirea de a legifera instituirea unor mecanisme corespunzătoare de asigurare reală a independenței judecătorilor, fără de care nu se poate concepe existența statului de drept, prevăzută prin art. 1 alin. (3) din Constituție” (DCC nr. 20/2000).

Codul penal prevede *cu caracter exemplificativ* principiile generale ale dreptului penal; astfel, dispozițiile art. 1 și 2 C.pen. pot fi completate și cu alte reguli fundamentale ale dreptului penal cum ar fi *egalitatea* persoanelor (aflate în situații identice sau similare) în fața legii penale (art. 16 din Constituție), *principiul răspunderii penale subiective* (*nulla poena sine culpa*, care exclude ipoteze de răspundere penală obiectivă), *caracterul personal* al răspunderii penale (nefiind posibilă răspunderea penală pentru fapta altuia) sau *principiul proporționalității* [art. 53 alin. (2) din Constituție sau art. 74 C.pen.; pentru o analiză detaliată a principiului proporționalității a se vedea *T. Papuc, Principiul Proporționalității*, Ed. Solomon, București, 2019)].

Principiile legalității incriminării și a legalității sancțiunilor penale reprezintă principii generale și explicite ale dreptului penal. Alături de acestea din normele cuprinse în partea generală a Codului penal sau din jurisprudența CtEDO rezultă o serie de principii specifice, aplicabile sectorial unor anumite instituții (de pildă, principiul individualizării răspunderii penale); majoritatea acestora sunt principii implicite ale dreptului penal.

Respectarea principiilor dreptului penal *are caracter obligatoriu*. Acest caracter rezultă din *forța juridică supralegislativă* pe care legea le-o acordă principiilor prin raportare la izvoarele lor (de pildă, art. 7 CEDO sau art. 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, ori art. 15 din Pact).

CUVINTE-CHEIE

Legea penală semnifică orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice ori în ordonanțe de urgență. În DCC nr. 78/2014 s-a arătat că „prin lege penală se înțelege o normă de drept substanțial sau material cu un conținut normativ propriu-zis, adică o normă care stabilește conduite, fapte, acțiuni ale subiecților într-un raport juridic, în timp ce prin expresia referitoare la dreptul procesual ori procedural se exprimă categoria **normelor** juridice care cuprind în conținutul lor proceduri, modalități sau mijloace prin care se aplică normele dreptului substanțial”.

Legalitatea incriminării reprezintă principiu fundamental al dreptului penal, cu valoare constituțională, potrivit căruia infracțiunile trebuie prevăzute în mod clar, precis și previzibil de lege (art. 1 C.pen.).

Legalitatea pedepsei constituie principiu fundamental al dreptului penal, cu valoare constituțională, potrivit căruia pedepsele și măsurile ce pot fi luate împotriva persoanelor care săvârșesc infracțiuni trebuie să fie prevăzute în mod clar, precis și previzibil de lege (art. 2 C.pen.).

Legalitatea procesului penal este principiu fundamental al procesului penal, potrivit căruia desfășurarea întregului proces penal (și a altor proceduri penale), are loc potrivit dispozițiilor prevăzute de lege (art. 2 C.proc.pen., *nullum iudicium sine lege*).

Legislația reprezintă ansamblul actelor normative în vigoare.

Politica penală semnifică ansamblul obiectivelor pe care statul le urmărește în lupta contra fenomenului criminal și a mijloacelor preventive sau represive pe care le aplică în acest scop (de exemplu, sancțiunile penale); reprezintă răspunsul statului la criminalitate.

II. LEGALITATEA INCRIMINĂRII – EXPLICAȚII

Nullum crimen sine lege (praevia)

- Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni;
- Nicio persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală la data când a fost săvârșită.

Legea penală

1. Baza legală din dreptul intern

- prevederea unei fapte ca infracțiune trebuie să aibă în vedere principiul minimei intervenții a legii penale, ca *ultima ratio* sancționatorie a faptelor grave pentru care celelalte forme de răspundere juridică ar fi ineficiente;
- infracțiunea trebuie să fie clar definită într-o lege organică sau într-o ordonanță de urgență a Guvernului emisă în domeniul legilor organice;
- toate elementele constitutive ale infracțiunii trebuie să fie prevăzute într-o lege sau ordonanță de urgență aflată în vigoare la momentul la care are loc acțiunea sau inacțiunea făptuitorului;
- legea penală nu trebuie interpretată în mod extensiv, în detrimentul acuzatului;
- este interzisă interpretarea legii penale prin analogie *in malam partem*;
- este posibilă aplicarea retroactivă doar a legii penale mai favorabile;
- în vederea garantării principiului legalității incriminării, legea procesual penală a prevăzut drept condiție pentru începerea urmăririi penale, efectuarea în continuare a urmăririi penale, pentru punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale necesitatea ca fapta comisă să fie prevăzută de legea penală;
- respectarea dreptului la libertate și siguranță ori a libertății de mișcare impune existența probelor cu privire la comiterea unei fapte prevăzute de legea penală, atunci când se analizează necesitatea impunerii unei măsuri preventive.

2. „Calitatea legii” (CtEDO, hotărârea din 22 noiembrie 1995, în cauza *S.W. c. Marii Britanii*, parag. 34-36):

- legea trebuie să fie **accesibilă** în mod adecvat, respectiv cetățeanul trebuie să fie capabil să înțeleagă că este corespunzătoare în circumstanțele reglementărilor legale aplicabile unui anumit caz; se realizează prin publicarea legii sau a ordonanței de urgență a Guvernului în Monitorul Oficial;
- legea trebuie să fie **previzibilă**, adică să fie redactată cu suficientă precizie, în așa fel încât să permită oricărei persoane – care, la nevoie, poate apela la consultanță de specialitate – să își corecteze conduita;
- o lege penală accesibilă și previzibilă constituie o garanție atât pentru înțelegerea ei de către destinatari în vederea coordonării comportamentului în scopul respectării, cât și împotriva aplicării arbitrării a acesteia;
- o lege penală care nu este accesibilă și previzibilă este neconstituțională; este în sarcina instanțelor de judecată să sesizeze Curtea Constituțională în vederea înlăturării viciului de neconstituționalitate;

- având în vedere că legea în sens european include și baza jurisprudențială, nu doar pe cea legislativă, exigențele de previzibilitate se aplică și în materia revirimentelor jurisprudențiale, nefiind compatibile cele imprevizibile care produc efecte *in malam partem* (CtEDO, *Dragotoniu și Militaru-Pidhorni c. România*).

III. LEGALITATEA SANCTIUNILOR DE DREPT PENAL – EXPLICAȚII

- Art. 2 C.pen. consacră vechiul principiu latin *nulla poena sine lege (praevia)*;
- **Poena:** pedepse (principale, accesorii și complementare), măsuri de siguranță, măsuri educative;
- legea penală prevede pedepsele aplicabile persoanelor fizice sau juridice, precum și măsurile educative ce se pot lua față de persoanele care au săvârșit infracțiuni în minorat, precum și măsurile de siguranță ce se pot lua față de persoanele [fizice (majore sau minore) sau juridice] care au comis fapte prevăzute de legea penală;
- legea penală prevede limitele generale și speciale ale pedepselor amenzii și închisorii, respectiv limitele generale ale pedepselor complementare;
- nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură educativă sau o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită; dacă pedeapsa era prevăzută de legea penală în vigoare la momentul comiterii faptei și intervine o lege nouă care operează modificări ale regimului sancționator se vor aplica regulile legii penale mai favorabile;
- nicio pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia, indiferent de numărul cauzelor de agravare sau atenuare a răspunderii penale incidente în cauză; în schimb, se va putea aplica o pedeapsă în afara limitele speciale prevăzute de norma de incriminare, dacă se reține o circumstanță sau cauză de atenuare sau agravare;
- circumstanțele agravante sunt numai legale; astfel, nu se pot reține alte asemenea circumstanțe decât cele stipulate de lege;
- sporul de pedeapsă trebuie aplicat în cazul agravării răspunderii penale în condițiile prevăzute de lege (de pildă, pentru concursul de infracțiuni ori pentru recidivă); în aceste împrejurări mai grave nu se poate însă depăși limita maximă prevăzută de lege pentru care pot fi aplicate pedepsele complementare;
- dispozițiile art. 112¹ alin. (2) lit. a) C.pen. sunt constituționale în măsura în care confiscarea extinsă nu se aplică asupra bunurilor dobândite înainte de intrarea în vigoare a Legii nr. 63/2012 pentru modificarea și completarea Codului penal al României și a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal (*DCC nr. 11/2015*);
- dacă pedeapsa nelegală a fost stabilită printr-o hotărâre nedefinitivă, inculpatul poate formula apel; atunci când pedeapsa nelegală a fost stabilită printr-o hotărâre definitivă, se poate formula recurs în casație;
- constituie exemple de *sancțiuni penale aplicate nelegal*:
 - a. aplicarea unei alte pedepse principale decât cea prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită (de exemplu, aplicarea pedepsei amenzii, în cazul în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită numai pedeapsa închisorii);
 - b. aplicarea unei pedepse principale care depășește limitele generale ale pedepselor, prevăzute de art. 60, art. 61 sau art. 137 C.pen. ori care se situează sub aceste limite;
 - c. aplicarea unei pedepse accesorii sau complementare neprevăzute de lege sau în alte limite decât cele prevăzute de lege;
 - d. nelegala aplicare a măsurilor educative privative sau neprivative de libertate în alte limite decât cele prevăzute de lege;
 - e. aplicarea unei pedepse principale care depășește sau se situează sub limitele speciale ale pedepsei prevăzute pentru infracțiunea săvârșită (pedeapsa stabilită sub minimul special fără a fi reținută

vreo cauză de atenuare sau vreo circumstanță atenuantă ori incidența legii penale mai favorabile, respectiv pedeapsa stabilită peste maximumul special, deși nu a fost reținută vreo cauză de agravare sau vreo circumstanță agravantă ori, deși reținute circumstanțe atenuante, nu li s-a dat efectul obligatoriu de reducere a pedepsei, pedeapsa rezultantă în cazul concursului de infracțiuni aplicată prin adăugarea la pedeapsa de bază a unui spor mai mare, respectiv mai mic decât sporul fix de o treime din restul pedepselor, pedeapsa stabilită în urma judecării potrivit procedurii recunoașterii învinuirii – mai mică decât minimumul special prevăzut de lege redus cu o treime, respectiv o pătrime etc.);

- f. nelegala aplicare a dispozițiilor art. 96 alin. (4) C.pen. privind revocarea suspendării executării pedepsei sub supraveghere;
- g. nelegala aplicare a suspendării sub supraveghere a aplicării pedepsei/amânării aplicării pedepsei, ori stabilirea unui termen de supraveghere mai mic de doi ani.

NU FI TENTAT SĂ CONSIDERI CĂ (...)

- (...) 1. ori de câte ori este încălcată o normă de conviețuire socială sau vreo regulă ori cutumă sau vreo obligație se va reține comiterea unei infracțiuni, **deoarece** norma de incriminare trebuie să fie prevăzută explicit de o lege previzibilă și accesibilă. Deopotrivă, se impune a fi avut în vedere și principiul minimeia intervenției a dreptului penal, care așa cum s-a arătat în doctrină (F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal, Partea generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 63) „implică o restrângere, pe cât posibil, a recurgerii la mijloacele penale de protecție a valorilor sociale, atunci când imperativul apărării acestor valori poate fi realizat prin mijloace aparținând altor ramuri de drept (civil, contravențional, disciplinar)”.
- (...) 2. existența unei neclarități în lege permite organelor de urmărire penală să o interpreteze în defavoarea acuzatului, **deoarece** pentru respectarea adecvată a principiului legalității incriminării este necesar ca orice neclaritate a legii să fie interpretată în favoarea acuzatului, iar nu în defavoarea sa, la fel cum orice dubiu în **formarea convingerii** judecătorului profită acuzatului.
- (...) 3. în aplicarea principiului legalității instanța de apel trebuie să înlăture întotdeauna nelegalitatea constatată în aplicarea pedepsei, **deoarece** instanța de control judiciar este ținută de respectarea principiului neagravării situației în propria cale de atac (*non reformatio in peius*), fiind posibil astfel ca o pedeapsă nelegal aplicată de prima instanță să fie menținută de instanța de apel, atunci când calea de atac a fost exercitată numai de inculpat sau de partea responsabilă civilmente.

BLACK BOX

1. cu privire la *principiul minimeia intervenției* a dreptului penal în materia abuzului în serviciu, Curtea Constituțională a constatat în *DCC nr. 405/2016* că „în prezent, orice acțiune sau inacțiune a persoanei care se circumscrie calităților cerute subiectului activ, indiferent de gravitatea faptei săvârșite, poate intra în sfera normei de incriminare. Această constatare determină Curtea să aibă rezerve în a aprecia că aceasta a fost voința legiuitorului când a incriminat fapta de abuz în serviciu. Aceasta cu atât mai mult cu cât Curtea constată că legiuitorul a identificat și reglementat la nivel legislativ extrapenal pârghiile necesare înlăturării consecințelor unor fapte care, deși, potrivit reglementării actuale se pot circumscrie săvârșirii infracțiunii de abuz în serviciu, nu prezintă gradul de intensitate necesar aplicării unei pedepse

penale. (...) În concluzie, Curtea reține că sarcina aplicării principiului «ultima ratio» **revine, pe de-o parte, legiuitorului, iar pe de altă parte, organelor judiciare chemate să aplice legea**”;

2. spre deosebire de interpretarea prin analogie în defavoarea suspectului sau inculpatului care nu este permisă, organele judiciare vor putea proceda la interpretarea evolutivă a normei de incriminare; deopotrivă, trebuie avut în vedere și faptul că sunt compatibile cu principiul legalității incriminării și unele cauze legale de analogie care sunt prevăzute chiar în norma de incriminare fără a crea o analogie în defavoare (de pildă, **la infracțiunile de distrugere din culpă legiuitorul a făcut trimitere la fapta săvârșită prin „incendiere, explozie sau prin orice alt asemenea mijloc”**).

SUBIECTE RECAPITULATIVE

1. Este posibilă aplicarea unei pedepse mai grele sau a altei categorii de pedepse decât cea prevăzută de legea penală în vigoare la momentul comiterii infracțiunii?
2. Este corectă afirmația potrivit căreia principiul legalității pedepsei implică faptul că orice pedeapsă trebuie să fie prevăzută de lege atât în ceea ce privește natura acesteia, cât și relativ la cuantumul ei?
3. Prezentați diferențele dintre normele în alb și cele de referire.

JURISPRUDENȚĂ

1. **Aplicarea unei pedepse nelegale.** Potrivit art. 335 alin. (1) C.pen., conducerea pe drumurile publice a unui autovehicul ori a unui tramvai de către o persoană care nu posedă permis de conducere se pedepsește cu închisoarea de la unu la 5 ani. Din aceste dispoziții legale rezultă că instanța de apel a aplicat inculpatului un tip de pedeapsă care nu este prevăzută de lege pentru infracțiunea prevăzută de art. 335 alin. (1) C.pen., infracțiunea de conducere pe drumurile publice a unui autovehicul fără permis nefiind sancționată alternativ cu amenda penală, ci exclusiv cu pedeapsa închisorii de la unu și cinci ani (I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 267/RC din 12.09.2018).

2. **Noțiunile de legalitate și previzibilitate a incriminării – DCC nr. 405/2016.** Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, art. 7 par. 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care consacră principiul legalității incriminării și pedepsei (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), pe lângă interzicerea, în mod special, a extinderii conținutului infracțiunilor existente asupra unor fapte care, anterior, nu constituiau infracțiuni, *prevede și principiul potrivit căruia legea penală nu trebuie interpretată și aplicată extensiv în defavoarea acuzatului, de exemplu, prin analogie*. Rezultă astfel că legea trebuie să definească în mod clar infracțiunile și pedepsele aplicabile, această cerință fiind îndeplinită atunci când un justițiabil are posibilitatea de a cunoaște, din însuși textul normei juridice pertinente, la nevoie cu ajutorul interpretării acesteia de către instanțe și în urma obținerii unei asistențe judiciare adecvate, care sunt actele și omisiunile ce pot angaja răspunderea sa penală și care este pedeapsa pe care o riscă în virtutea acestora. (...) Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că semnificația noțiunii de **previzibilitate** depinde într-o mare măsură de conținutul textului despre care este vorba și de domeniul pe care îl acoperă, precum și de numărul și de calitatea destinatarilor săi. Principiul previzibilității legii nu se opune ideii ca persoana în cauză să fie determinată să recurgă la îndrumări clarificatoare pentru a putea evalua, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cauzei, consecințele ce ar putea rezulta dintr-o anumită faptă. Este, în special, cazul profesioniștilor, care sunt obligați să dea dovadă de o mare prudență în exercitarea profesiei lor, motiv pentru care se așteaptă din partea lor să acorde o atenție specială evaluării riscurilor pe care aceasta le prezintă. (...) Având în vedere principiul aplicabilității generale a legilor, Curtea de la Strasbourg a reținut că formularea acestora nu poate prezenta o precizie absolută. Una dintre tehnicile standard de reglementare constă în recurgerea mai degrabă la categorii generale decât la liste exhaustive. Astfel, numeroase legi folosesc, prin forța lucrurilor, formule mai mult sau mai puțin vagi, a căror interpretare și aplicare depind de practică. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept, există un element inevitabil de interpretare judiciară, inclusiv într-o normă de drept